

Hangverseny a Klauzál téren

Márciusok végeztétől, miután a téli fagyok mély sara valamennyire szikkadni kezdett, szinte az első új havak érkezéséig mindennapos, vad focicsatákat vívtunk a Klauzál téren. A térnek csak a Vásárcsarnok átellenes, távolabbi része volt alkalmas erre, ez se tágasabb terület: öt-öt, hat-hat főnyi csapatoknál népesebb társaság nemigen fért el rajta, úgyhogy igyekezni kellett. A suliból hazatérve éppen csak lecsaptam a táskámat, bezabáltam a gáztűzhelyen álló piros lábosból a félig melegített ebédemet, átöltöztem, és rohantam a térre. Ha valaki a kezdő csapatokból kimaradt, órákig is várakozhatott, amíg valaki elment, lesérült, elzavarták, mert falábú, és beállhatott a helyére. Szülőföldemként ismertem a környéket, még szerettem is ott lakni, mégis meglepett, amikor – természetesen jóval később –, olvastam valahol, hogy a főváros e hetediknek számozott kerületében több alapterületet foglalnak le a kocsmák, mint az úgynevezett zöldterület. Igaz, még abban a jóval későbbi időben sem volt igazán összehasonlítási alapom, nem ismertem a város kellemesebb, budai részeit, nem sok keresnivalóm akadt arrafelé – de a kerület nagyjából ma is olyan, mint akkoriban volt, meg lehet nézni. Ez a már nagyon is a város szívében levő kerület valaha a gazdag Belváros külvárosaként épült, innen a földszintes, egyemeletes házak, a szűk, girbe-gurba utcák, csak a múlt század elején kezdtek itt némi rendet vágni, kezdtek felhúzni jelesebb épületeket. A zsúfolt beépítettség okán, Budapest ostromának idején, amikor már semmi közszolgáltatás nem működött, itt a Klauzál téren földelték el nagy hirtelen az utcákon szanaszét fekvő halottakat. És mivel itt alakult ki a valahai zsidónegyed, itt jelölték ki a budapesti gettó területét – a tér egyik oldala volt a határ –, az utolsó időkben itt földelték el a gettóban nyomorultul elpusztultakat is. Mindezt hallomásból tudom. A háború után valamikor exhumálták a testeket, és csak sokára hozták rendbe, úgy-ahogy, a teret. Addig mindenütt, a fák alatt, az ülődeszka nélküli, betontuskó lábú padok között, a homokozóban nem túl mély árkok, téglatormelékes halmok húzódtak, a gödrökben, a testnedvek gazdag táptalaján fás szárú, vastag gyomok híztak – erről az állapotról már van emlékképem.

Félvad kamaszként a fociláz leggátlástalanabb, az eszementséggel határos pillanatában sem gondoltam volna, hogy alig néhány év múltán, az ötvenhatos forradalom vérbe fojtása idején, majd én is kényszerű résztvevője leszek egy itteni temetésnek: egy házunkbéli férfival, valami rozsdásfejű lapáttal ásom a nem túl mély, keskeny gödröt, könnyű ásni: a föld laza, még nem volt ideje összetömörödni, történelmi lecke fiúknak, lecke a magyarság történelméből, nyakamon, hátamon gyöngyözik a hideg veríték, mellettünk egy vásárcsarnoki tolókovács, ócska

bútorokból összekalapált keskeny láda – néhányszor páncélozott, kételtű járművek húznak el a tér mellett, antennáikon vörös zászlócska, nem lónek ránk: látják, temetünk.

Hogy tizenévesen valósággal örülte voltam a focinak, életkoromon túl magyarázza az is, hogy akkoriban játszott az Aranycsapat. Akik egy romokba döntött, nyomorult, megalázott, vicsorgó diktatúrában élő ország csodájaként végigverték a világot. A csapat emberfeletti hőszai – kiknek nemcsak a nevét, egyesületét, posztját ismertük, de minden meccsen nyújtott minden megmozdulásáról álmunkból riasztva is be tudtuk volna számolni –, magunk fajta suttyóként, a mi terünkhöz hasonló, elhanyagolt grundokon, sokszor rongylabdát rúgva indultak, hogy aztán a Magyar Népköztársaság újonnan kreált címerével a mellükön földbe döngöljék a gazdag kapitalisták kinyalt seggű kedvenckéit: hogy az élet egyetlen értelmes célja gólok rúgása, ez a Napnál világosabban látszott. Egyébként: abban az időben, ha valaki valami örökbecsű, glóriával díszített életút befutására vágyott – és miért ne vágyott volna tizenévesen? –, a labdarúgáson kívül, mivel életkorunkból fakadóan örökre lecsúsztunk az illegális Kommunista Pártban elkövetett hősiez mozzgalmárkodásról, nem sok lehetőség kínálkozott. Lehattunk volna mondjuk sztahanovisták – a szót egy korabeli szovjet celeb nevéből kreálták: a fickó több száz vagy akár ezer százalékkal is teljesítette túl azt a munkanormát, amelynek elvégzéséhez egy ügyes és gyakorlott szakmunkásnak ugyancsak fel kellett kötnie a gatyát (átlátszó csalásokkal elszámolt teljesítménnyel persze, ahogy a mindenkori propagandisták gyártják a mindenkori celebeket), de ez a lehetőség, a filmhíradókba való öntudatos belebabsajgás és a mindenféle vörös zászlókkal és plecsnikkel való feldíszítettség ellenére nem igazán volt vonzó számunkra: a dolog mégiscsak a tökeszakadtáig való melózásról szólt. Vagy a szovjet háborús filmekben felnőve, az azokon látott hősiez önfeláldozással halomra lőhattuk volna a rohadék fasisztákat, csak hát akkoriban már nemigen grasszáltak az utcákon az SS-egyenruhákba öltözött, velejükig ugyan gonosz, de valahogy mindig kicsit ütődött fasiszták.

Sportfelszerelésünk csámpásra taposott sarkú félcipőkből, foszló állapotuk miatt újralapaltatni már reménytelen bakancsokból, térd felett levágott szárú szövetnadrágokból állott, fenekükön folttal – a bőrből készült folt menőnek számított. Triko helyett kimosni már érdemtelen ingeket hordtunk, itt-ott néhány maradék gombbal, de azok is hamar letépődtek. Az volt a szokás, hogy az választ magának csapatot, aki a labdát hozza: mivel jórészt ismertük egymást, a labdatulajdonos ellenfelei eleve vesztesnek számítottak, akiknek aztán az égbekiáltóan igazságtalan szokásrendet kiegyenlítő, joguk volt lökni, gáncsolni, csípni, harapni, amit aztán, ha már nagyon elszemtelenedtek, hasonló módon meg lehetett torolni – térdemen, könyökömön sose volt ép a bőr, állandóan a varacsákat vakargattam. Előfordult, hogy egy-egy hátracsapott könyök jóvoltából hetekig lila-sárga monoklit viseltem a szemem alatt. De enélkül se játszottunk volna afféle kisasszonyfutballt: bár nem fogalmaztuk meg, bizonyára nem is tudtuk volna, de zsigereinkben pontosan éreztük, hogy abban az akkori népi demokráciában – a „népi” mint megkülönböztető jelző azt jelentette, hogy az addig létezett minden demokráciák-

nál demokratikusabb, s ami különben proletárdiktatúra: ez a két alapvető állítás szépen megfért a pártideológiában – a társadalomnak, mondhatni, a legalja vagyunk. És hogy ez így van, ennek is volt ideologikus magyarázata: mi csak afféle szar prolik vagyunk, lumpen elemek, részben deklasszálódott családok kölykei, mert hiányzik belőlünk a proletáröntudat. Tehát azt lehet velünk csinálni, amihez a fekete, lefüggönyözött autókkal közlekedő főelvtársaknak kedvük kerekedik. Ahogy azt apáinkkal is teheték és tették. A „proletáröntudat” a Párt és főleg vezetői iránti állandó lelkesedést, a lelkesedés rituális rendezvényeken való zajos megnyilvánítását jelentette. Tudtuk, zsigereinkben éreztük, kitörni ebből a szocialista páriahelyzetből szinte lehetetlen, nagy, körmönfont sunyiskodásokkal legfeljebb afféle harmadosztályú, vállalati pártgenyővá könyökölheti fel magát az ember. Tehát győzni kellett – a téren legalábbis minden áron.

Játszottunk pattogós gumilabdával, valahonnan leselejtezett, kissé tojás alakú fűzős focival, kopott teniszlabdával, szinte minden gömb formájú tárggyal. Ha né tán szétrúgtuk a labdát, folytattuk tovább a plötyhedt maradékkal – akár egy döglött macskát is rugdalhattunk volna. Kora nyári vasárnapokon, amikor jobban habzik az emberben a vállalkozókedv, olykor összebeszéltünk és kitujáztunk a Városligetbe. Ott nagyobb, csaknem igazi focipályányi területen játszhattunk, többen is, még idegenek is beállhattak, de mégiscsak a Klauzál-tér maradt a hazai pálya.

Történt egyszer, talán május elseje alkalmával, hogy a legjobb délutáni időben megállt két Csepel teherautó a tér oldalában, éppen a pályánk mellett. Nálunk valamivel idősebb fiatalok, húszan vagy harmincan cihelődtek le róluk, és a deszkából ácsolt padokat, amelyeken addig ültek, kezdték leszedgetni a platóról és kirakni a pályánk közepére. Méltatlankodtunk, vicces meg mocskos dolgokat vágunk a fejükhöz, de ők, bizonyára megfelelő eligazítást kapva, ránk se hederítettek. Hamarosan előkeveredett az ilyen esetekre rendszeresített pohos rendőr törzsőrmester, gumibotját szíjra véve hadonászni meg ordítózni kezdett, tűnjünk a francba, ne szabotáljunk, mert rábaszunk, „itt most kultúra lesz, fogd be a po-fád!”. Néha meglódult, pár lépésnyit futott valamelyik túl pimasz felé, afféle macska-egér játékot játszottunk, nem sok esélye volt, de semmi kétség, ha valakit elkap, annak alaposan végigvagdossot volna a hátán a gumibotból. Végül is a nép kényszerített ellenállásunk feladására: a gyereket legeltető mamák, a csak éppen arra lődörgők, a vásárccsarnok körüli szájtátiak lassan gyülekezni kezdtek – valami lesz, jaj, ki ne maradjunk belőle! Mikor aztán azok a fiatalok a padok után hangszereiket is leszedték a teherautóról, és félkörbe ülve hangolni kezdtek, cincogtak, brummogtak, túlköltek, a fura hangicsálásra megnyíltak a környező házak ablakai. Percek alatt egész kis tömeg verődött össze, hoztak sámlikat, konyhaszékeket, tülekedve igyekeztek minél jobb helyet kiharcolni maguknak. Néhány ablakpárkányra szőnyeget, ágytakarót terítettek, a kényelmesebb könyöklés, no meg az esemény ünnepélyessé tétele érdekében.

Bizony, ilyesmi akkoriban eseménynek számított. Még nem létezett a televízió, még nem lehetett naphosszat, kakasszótól agyzsibbadásig színes, ricsajos valamiket bámulni. Csak rádió, de az jóformán állandóan szürke, süket pártumát meg moz-

galmi dalokat sugárzott – a nyugati adókat sípoló meg recsegő hangokkal zavarták –, legfeljebb operettslágereket, későbbi esti órákban klasszikusokat. Akkoriban természetesen senki sem mondta a jónépnek, hogy léteznek egyetemes emberi jogok, igaz, azt se, hogy „szenvedélyünk a szórakoztatás!”, és akármit csináltok is, magatehetetlen hülyékké szórakoztatunk benneteket. Ha csak tejet meg kenyeret akarsz vásárolni, cipőpertlit vagy alsógatyát, facsavart vagy gumiragasztót, mi mindenütt ott leszünk, rejtett hangszórókon át belemászunk a füledbe, bele az agyadba, egy pillanatra sem maradhatsz néhány hangon ugráló, vad ritmusú dzumdzum vagy hányingert keltően nyáladzó, úgynevezett lakodalmas rock nélkül. Bizony, azokban az években, a proletárdiktatúra vastagjában, a háború utáni nyomorszinten tengődve az emberek, ha mondjuk egy esti tábortűznél összejöttek, még tudtak énekelgetni együtt, akármilyen dalokat. Ha meghallották, hogy a közelükben megszólalt valamilyen zeneszerszám, nem kezdtek el azonnal ritmusra rángatózni vagy fejvesztve menekülni kifelé a világból – szívük kigyúlt, fülelni kezdtek, mit mesél nekik a zene.

Mikor a zenészek úgy vélték, most már minden klappol, befejezván a hangolást, mereven, várakozóan üldögéltek a helyükön, a közönség is elcsendesedett: mindenki érezte, jelentős dolog fog következni. És valóban. Az egyik teherautó vezető melletti üléséről lekecmergett egy nagydarab, pohos, pocakos ember, valaki gálánsan segített is neki, majd határozott, öntudatos léptekkel megindult a tér közepe felé. Frakkot viselt, fehér csokornyakkendőt, tiszteletre méltó hasán széles selyemövet – addig még nem láttam efféle öltözéket, először azt hittem, afféle cirkuszi, majd vicces összekötő szövegeket fog mondani –, de amint alkatát meghazudtolva szinte felpattant az addigra odakészített kis dobogóra, és a zenészek felállva üdvözölték, nyilvánvalóvá vált, mindenki előtt: ő a karmester! Megtapsoltuk, ő meghajolt, jobbra-balra és középfelé – véleményem szerint túlságosan is mélyen, a Klauzál térre ez valahogy nem illett –, hosszú, vállig érő őszes haja az arcába hullt: a taps vastagodott. Pálcájával intve leültette a zenekart, majd ismét a közönség felé fordult: bozontos szemöldöke alatt izzott a szeme, tekintetében már nyoma sem volt a hajlongó alázatnak, akire rávetette, összehúzta magát, és elhallgatott. Ránk, az egy csoportba verődött hetyke kamaszokra, a tér birtokosaira, másodjára is rá kellett néznie, hosszasan, mindegyikünk szemébe beleégetve magát, hogy meghunyászkodjunk, de így is teljesítmény volt a javából: nem sokan tudták volna utána csinálni – úgy tűnt, varázslatos tekintetével még a tér feletti kicsiny égbolton feltűnő felhők futását is ő irányítja.

A teremtett nagy csöndben, rövidke várakozás után előlépett egy lány: tizen- négy-tizenöt éves, amolyan éppen hozzám való. Nem is tudom, honnan került elő, de láttán még a lélegzetem is elakadt. Sudár, büszke tartású lány volt, haja, mint az akácméz, szeme égszínkék, babaarca porcelán. Lehet, hogy kissé bepúderozták, szemöldöke finom ívét, ajkának vérpirosát is némi festékkal erősítették, de ez mindegy, nőknél ilyesmi megengedett. Úgy is kellett ránéznem, mint egy csodaszép nőre, nem mint egy szomszédban lakó, hányaveti kamaszlányra. Fehér blúzt és vörös nyakkendőt viselt, ahogy nekünk is öltözni kellett iskolai ünnepé-

lyek alkalmával, de mennyire másként nézett ki, mint mi az agyonmosott, kissé kinőtt ingünkre kötött kifakult, zsebben gyűrt nyakkendőinkkel! Az övé selyem volt, ragyogva piroslott, és hogy blúzán a gallér csipkéből készült, meghúzódvá a széles gallér alatt elvesztette kihívó jellegét, ruhadísz lett, szinte harsányan aláhúzta a porcelánarc áttetsző színeit. Azt mondtam, előlépett, de ez így nem pontos: előgurult, előgördült. Folyamatosan, aprókat lépegetett, valahogy kiiktatva a lépések döccenéseit, mintha a földig érő sötét bársonyszoknyája alá rejtett kerek eszközön gördülne. Kifigyeltem: lábán rózsaszín, tompaorrú balerinacipő volt, de mindegy, akkor is nagyon ügyesen csinálta. Csengő, de valahogy kissé behízeltgő hangon bemutatta a zenekart, a karmestert – ismét lelkes tapsok –, majd bekonferálta az első számot, és elkezdődött a hangverseny a Klauzál téren.

Nagyrészt ismerős, pattogós dallamokat játszottak, amatőr vagy annál kissé magasabb szinten, nem tudtam megítélni. A közönség, feladva a „komolyzene” iránti feszélyezettségét, egyre oldottabb lett, a „Fel torreádor, öld meg a bikát!” előbb csak együtt dúdoltuk a zenekarral, de aztán látva, hogy a szigorú karmesternek nincs kifogása ellene, sőt, újrátzatta a refrént, egyre hangosabban, végül ordítva énekeltünk.

Ez előtt vagy esetleg utána történt, mindegy: egy alkalommal a lány szépen előgurulva azt jelentette be: „Következik Bartók Béla”, hogy micsoda tőle, nem emlékezhetek rá. Nem volt hosszú, talán valami táncrészlet. A név hallatán végigjártam társaimon gúnyos, cinikus vigyorral fűszerezett tekintetem, de senki sem viszonzta. Csak néztek, hülyén, mint a tők, bizonyára azt se tudták, hogy létezik ilyen zeneszerző. Meglehet, én is csak azért ismertem, mert otthon, ha a rádióba elhangzott Bartók Béla vagy Kodály Zoltán neve, apám ugrott és azonnal kikapcsolta vagy eltekerte. Ezen öcsémmel mindig iszonyúan jókat röhögünk, és ha mondjuk apánk nem figyelt oda, mi figyelmeztettük: „Apu! Azt mondta: Bartók Béla!”, és akkor ő, persze már viccet csinálva a dologból, ugrott és kikapcsolta a rádiót. Afféle családi humorkodás lett a dologból. Hogy miért tette ezt, nem tudtam, nem is foglalkoztatott, marháskodásnak jó volt, csak később, jóval később, amikor Bartók-ügyben is vitába szálltam vele – természetesen csak magamban –, eszembe jutott egy korábbi, még a vicckorszak előtti megjegyzése: „Ezek a baromi nagy művészek kifogatják a gyönyörű szép dalokat! Kiherélik, összezagyválják... agyon izélik... a francba!” Lélekből fakadó, szenvedélyes kitörés volt.

Ezzel az emlékekkel együtt akkor meg kellett jelennie a hegedűnek. Mióta eszemet tudom, ott láttam a ruhásszekrény tetején, egy fekete tokban. Apám néha leszedte – még egy fehér gyoicsba is be volt bugyolálva –, nyekergett rajta, igyekezett felhangelni, gyantázta a vonót, elkezdett valamit játszani, elrontotta, más valamit, az meg félresikoltozott, fél órácska múltán lemondó sóhajjal visszatette a szekrény tetejére. „Egészen eldurvult a kezem.” Hát igen: akkor már jó évtizede nem hegedűművész ujjaknak való munkát végzett. Tulajdonképpen sose hallottam hegedülni. Valamit valahogyan biztosan el tudott volna játszani, de ő úgy akart, ahogy valaha már tudott, nem adta alább. Van egy fényképem – csoda, hogy annyi hányattatás ellenére megmaradt. Természetesen fekete-fehér, ügyetlenül amatőr, a fehérje lassan sárgulni kezd: lassan

százéves. Négy fiatalember látható rajta, talán nincsenek is még húszévesek. Középpontban egy kimondottan csinos, jóarcú legényke: kissé alulról felfelé néz, alig mosollyal, amit még kihívónak is lehet érezni, egy göndör fürtje a homlokába hull, kezébe félig leejtve hegedű – az a később a ruhásszekrény tetejére száműzött, szerencsétlen sorsú hegedű. Ő az apám. Ha annak idején nem mondják, hogy ő az, nem ismertem volna meg. Mire sikerült némi egzisztenciát teremtenie és én megszülehettem, már elmúlt harmincéves, kétoldalt erősen felkopaszodott, arca beesett és csontossá vált. Bár mindig megőrzött valamennyi, talán népinek nevezhető huncutságot, a fényképen látható kihívó mosolyt már nem láthattam: egy világháború nihilbe futó évei, rettegések és nélkülözések, tucatszám halottak az ismerősök, barátok közt, a családban, majd szusszanásnyi idő után egy véres kzű és véresszájú, az addigi, nehezen kiküzdött életformát szétrúgó diktatúra megélése gyökeresen ki tudja irtani az ifjonti kivagyiságot.

És ők négyen a zenekar. Összeálltak, ahogy a zenélő ifjak mindig is tették és teszik. Jártak bálókba, lakodalmakba, egyre ismertebbek lettek, „kapkodták őket, mint a cukrot”. Akkoriban még nem egy imperialista nagyhatalom dollármilliárdokat forgató propagandagépezete gyártotta a világ számára az úgynevezett sztárokat – mármint a befolyási övezetébe vont világ számára –, akkor még minden falu maga termelte ki a maga soraiból a hírességeket, a zenélőket, éneklőket, táncolókat, szívtiprókat, a bohócokat és a bolondokat. Akkor még nem amerikai szlengben énekeltek magyar énekesek magyar közönségnek. Még nem angol címekeket adtak magyar gyártmányú filmeknek. Apám és bandája nem egy a valóságban talán nem is létező, képernyőkön villódzó színes foltok voltak, akiket a gépezet sulykolására minden lebutítottnak ismerni és imádni muszáj, velük még lehetett találkozni, szót váltani, lehetett akár meg is érinteni őket. „Szerették a lányok...” kottyantotta el egyszer idősebbik húga – társnői révén sok titoknak lehetett tudója. Apám életének ez a korszaka lehetett a legkönnyedebb, talán még bohém is. Hogy jó évtized múltán egy nótácskát sem tudott elhegedülni: talán ki is lökte magából életének ezt a korszakát, talán igazából emlékezni sem akart rá. Hogy másnap reggel, negyed hatkor, az ébresztőóra hangjára fel tudjon kelni. Hogy el tudjon menni nem hegedűművész kezeknek való munkát végezni.

Tehát a hegedű: apám ezernyi nótát ismerhetett, vegyes lakosságú vidéken élve, ahová az első világháború után még székelyeket is telepítettek, talán a Kárpát-medencében előforduló minden típust, nép- és műdalokat, talpalávalót és sírva vigadót, úgyhogy amikor Bartókot hallgatott, akár a néhány hangból álló kombinációkban felismerte valamelyik nyomát, már dalolta is volna boldogan tovább, de a Mester elkanyarodott, csak arra néhány hangra volt szüksége, folytatta a maga gondolatmenetét. Megérttem ingerültségét, én is hasonlóan vagyok vele: bár évtizedek óta már csak fásultan legyintek, de valamennyicske düh még mindig felbuzog bennem, amikor hivatásos újdondászok, miután semmi eredeti gondolatot nem képesek kisajtolni magukból – és valószínűleg neveltetésük folytán félreértelmezve a világot –, kukorékolniuk muszáj valamilyen trágádombon, gorombán, mocskos szájjal nekimennek általánosan és évszázadok óta elismert értékeknek.

Talán egy jó óra múltán befejeződött a hangverseny a Klauzál téren.

De be kell fejezmem a hegedű már igazán rövid történetét. Egyszer csak eltűnt a szekrény tetejéről. Nem esett róla szó, hogy eltűnt, mint ahogy később se soha, hogy egyáltalán létezett. A háború alatt még megvolt, azokat a rettenetes éveket még átvészelte: emlékszem öcsém egészen kisfiú arcára, amint csodálattal ugyan, de némi hőköléssel nézte a fura szerkentyűt – és ő már békeidőben született –, tehát valamikor a kommunista hatalomátvétel után, sok minden egyébgel együtt tűnhetett el. Lett belőle nyilván liszt, cukor, zsírszalonna. Milyen minőségű, értékű volt, hogyan jutott apám birtokába, kinek volt pénze rá, hogy hegedűt vegyen az általános nyomorúság idejében, nem tudom. Elhullott-e egy szétmorzsolts könnycsepp érte? Most már utána se kérdezhetek.

A hangverseny végeztével a szép darab karmester ismét alázatos tartásban hajlongott. Kimeríthette az órányi lendületes és igazi művészi átéléssel való vezénlyés: mikor mélyen előrehajolt, az amúgy húsos orra hegyéről izzadságcsepp pottyant a talajra. Már félidőtől kezdve, még a hátsóbb sorokban is jól hallottuk, a zene csendesebb időszakában a hatalmas test bálnákat utánzó légcseréjét. Egy fehér kendővel homlokát törölgetve többször is felállította a zenekart, tisztességesen megtapsoltatta őket is. Hogy nem volt már hatalma rajtunk, mi, az egy tömbben álló fociőrültek, a jól nevelt tapsra még rátettünk néhány lapáttal, füttyögni, torokhangon brávózni kezdtünk – az öntudatos munkásosztály néhány megjelent tagja szólt ránk, hogy ne csináljunk balhét.

A karmester még egyszer aktivizálta magát: csendet vezényelt. Erre előgurult a tündérlány. Reményét fejezte ki, hogy mindenki jól szórakozott, majd az eddigieknél kissé emeltebb, patetikus hangon, mindannyiunk nevében köszönetet mondott Pártunknak, a munkásosztály vezető erejének, néven nevezve szeretett vezérünknek, népünk nagy fiának, hogy lehetővé téve az efféle találkozásokat, szüntelenül harcot folytatnak a dolgozó osztályok kulturális felemelkedéséért. Sámlijukkal magukat az első sorba verekedett középkorú asszonyok, többjükön divatos, csehszlovák gyártmányú maci-melegítő, felálltak, és ütemesen tapsolni kezdtek. A közönség erre inkább elsomfordálni igyekezett, minthogy átvegyék a tapsot, végül az öntudatos munkásosztály néhány megjelent tagja szólt oda nekik, hogy most nem kell, ez kulturális rendezvény.

Kiürült a tér és még nem sötétedett be – lehetett folytatni a derbit, de nekem valahogy elment a kedvem tőle. Nemcsak a focitól, mindentől. Hazabattyogtam, lemosdottam a csapnál, olvasni próbáltam, de az se kötött le. Még másnap is afféle életuntság, üres egykedvűség ült rajtam. Elmúlt persze, de aztán ha lementem a térre, mindig eszembe jutott a hangverseny. A karmester, a zenekar, a közönség, a hangulat, de egyre erősebben és egyre kizárólagosabban az a lány. Lépegettem a pálya közepe táján, és azon kaptam magam, arra gondolok: itt állt Ő. Almodtam is róla – illedelmeset. Néha már indultam volna is, hogy megkeressem, fogalmam se volt róla, hogy merre, de gondoltam, valahol csak meg lehet találni. Szerettem volna újra látni, esetleg beszélni vele... Szép volt, persze, nagyon szép, de mágneses vonzásának ez csak az egyik fele volt. A másik: milyen mosolygós arccal, félsz nélkül beszélt! Bizonyára nyelveket tanul – néhány zeneszám furcsán hangzó cí-

mét nyilván helyesen ejtette ki –, valamilyen hangszeren is játszik, úgy gondoltam, az illik hozzá: zongorán. Balettra is jár: láttam a cipőjét. De eszemnél maradva, némi kis futó tapasztalatok birtokában tudtam azt is, ha véletlenül valahol találkoznék vele, szóba se állna velem. Az ilyen lányok szóba se állnak olyan fiúkkal, mint amilyen én vagyok. Az ilyen lányoknak saját szobájuk van, könyveik és lemezjátszójuk, egy fiók mélyén eldugva arany nyakláncuk, és amerikai csomagokból való csokoládét esznek. Műveltek és okosak, egyetlen pillantással felméri, kiféle vagyok, majd bolondok lennének szóba állni velem. Akkoriban még fogalmam se volt róla, hogy a Párt elitjének, szeretett vezéreink kiváltságos életmódja milyen könnyebbségekkel, lehetőségekkel, kényelemmel és megvásárolható örömmel jár – ha tudtam volna, akkor se akartam volna közéjük tartozni. Olyasféle életre készültem, mint aminőket magam körül láttam. Nem is akartam volna „úrifíú” lenni – ez a titulus akkoriban a „proletár öntudattal” a Párt farvizein evező, új középréteg gyerekeinek járt ki: apuka esetleg véresszájjal, a felsőbb elvárásoknak megfelelően mocskolta, de anyagi lehetőségei birtokában utánozni igyekezett a régi, polgári középrétegek életmódját –, például: bizonyára megszöktem volna egy orosz tannyelvű, elit iskolából, aligha tudtak volna rávenni, hogy zongorázni tanuljak – egy széken ülve, órákon át klimpírozzak –, még korbáccsal se, hogy balettozni járjak. A tündérlány utáni ácsingózásom döbbsentett rá először, milyen mértékű valójában kirekesztettségem: hogy léteznek nők, akiknek a kezét sem foghatom meg soha. Ez háborított fel először. A felháborodás aztán megnyitotta várható életutam a mélységes semmikbe vezető kapuit. A proletáriátusnak a kommunizmus felé haladó diadalmas menetelése deréktáján láttam magam, lassan ötvenfelé közeledő öregemberként, megcsontosodott arccal, megszokott módon éppen reménytelenül legyinteni, mióta egyszer megroppant, nyöszörögve a derekamat fájlalni, rossz fogaim miatt a kemény kenyérhéjat tejeskávéba, levesbe mártogatni – és nekem még csak emlékeim se lesznek egy könnyed, bohém életszakaszomról. Meglehet, éppen addigra olvastam el annyi kalandos regényt, hogy sejtelveim kezdjenek támadni az úgynevezett szabadságról. Képtelen voltam elfogadni ezt a felismert jövőt. Ez az időnként amúgy is értelmetlen lázongásokat hordozó kamaszságomban dührohamokat váltott ki belőlem. A dühkitörések persze nem oldottak meg semmit, még könnyebbséget se hoztak, ráadásul a lenyugvások periódusában, mint egy bénító, mocskos köd, rám szállt a letargia. A végtelen közöny: vihettek volna akasztani is akár. Aztán lassan, szinte észrevétlenül, ahogy a szúrág, a csendes undor önmagam iránt. Egyszer, egy pokolmélyi sötét hangulatomban zsilettpengével megvágtam magam – az ördög azt akarta, hogy a testnek is fájjon. Az alkaromon, valami szerencsétlen helyen: nagyon véreztem, azt hittem, nem is fog elállni, a kezem ügyébe került tornatrikómmal szorítottam el – csupa vér lett, újságpapírba csomagolva levittem a kukába, azt mondtam anyámnak, hogy ellopták. Ez az ostoba cselekedet mégiscsak fordított a dolgon, megijesztett, megfogadtam, hogy soha többé nem teszek ilyesmit, mégiscsak beindított valami önvédelmi reflexet: a tündérlány iránti vágyakozásom gyűlöletbe fordult át: minden hamis körülötte, öltöztetik és festi magát, minden csak megjátszás, a negédes

hang, szeme csillogása, a mosolya: a púderréteg alatt bájosra begyakorolt mosolya. Még az egyszerű vörös nyakkendője is rafináltan csinálmányos volt. Az ilyen, felfelé dörgölődő embereknek nincs egy őszinte pillanatuk, ha kell, hazudnak, mint a vízfolyás, kétszínűek, csalók, undorítóan önimádók. Egy ilyen nő nem lehet más, mint afféle kitanult elvtársúri kurva. Én vagyok az, aki ilyenekkel szóba se áll. Az időben, ha a rádióban szimfonikus zenét adtak, ugrottam kikapcsolni, mint az apám Bartókra. Még erre a zenére is rávettem gyűlöletemet.

Mivel az általánosban mindezekkel együtt még fél gőzzel teljesítve is jó tanulónak számítottam, szinte magától értetődően gimnáziumba kerültem, a Barcsay utcai Madáchba. Akkortájt elmaradtam a térről. Időm is kevesebb lett, de főként az új pajtások, az újfajta időöltési lehetőségek térítettek el. Később hallottam valakitől, hogy az akkori téri bandából a forradalom alatt egy valakit agyonlőttek – beállt harcolni, vagy csak úgy az utcán, ez nem derült ki –, jó néhányan állítólag disszidáltak. Gimnazistaként hamar és sok mindenben megváltoztam. Például: kezdtem mozgási körzetemet kibővíteni, felfedezni a várost. Nagyokat tekeregtem, szenvedéllyel és fáradhatatlanul, kezdtem figyelni az utcákat, a kapuk melletti emléktáblákat, szobrokat, a jelesebb épületeket, bámultam a nagy mozik, színházak előterében kirakott képeket. Később, már a forradalom után, amikor egy sportegyesületbe kerültem, ahol úszóbajnokot szándékoztak képezni belőlem, felfedező útjaimat a város közigazgatási határáig kiterjeszthettem: hetente kaptunk az edzőtől a következő hétre szóló uszodai belépőket és minden belépőhöz két-két villamos átszállójegyet. Én a Király utcából – amit akkor Majakovszkijnak hívtak – egy vonaljegyvel el tudtam jutni a Sportuszodáig, sőt: akkor még kalauzok kezeltek és adták a jegyeket a villamosokon, és ha ügyesen kifizyeltem, merre mozog a kalauz, még jegy nélkül is meg tudtam tenni az utat. Hétvégeken aztán a megspórolt átszállókkal a városból kivezető járatokon eltujáztam a végállomásokig, Észak-Pesttől Dél-Budáig, lerobbant gyártelepek, akkor még gyakran parasztudvarok, kukoricaföldek melletti végállomásokig: az egyesület szponzorálásával nagy kényeztetéseket tettem.

Ebben a felfedezői korszakomban léptem be először a különben tőlünk két sarkra levő Zeneakadémia épületébe. Senki ősöm, a nagycsaládból senki nem tette meg ezt a lépést. Mindez csupán azért tartozik ide, mert lehet, hogy a Klauzál téri hangverseny nélkül én se tettem volna meg. Az ültette belém a bogarat, hogy egyszer érdekes lenne egy igazi hangversenyen részt venni. Úgy volt, hogy egészen kis srác korom óta minden héten kaptam annyi zsebpénzt, hogy megnézzem a Tinódi moziban az új filmet – ezt sosem hagytam volna ki –, s mivel akkoriban nem sok filmet gyártottak, szovjeten kívül még kevesebbet hoztak be, gyakran előfordult, hogy „a nagy sikerre való tekintettel” több héten át prolongálták az adott filmet. Más mozikba meg nem nagyon szerettem menni, a Tinódi volt a „mozi”, és akkor ebben a felfedezői korszakomban egyszer rájöttem, hogy egy mozijegy áráért bemehetek akár a Zeneakadémiára is. Fel az emeletre, a kakasülőre. Megfogott az épület belső tere: pazar díszítése ellenére egy pillanatig sem éreztem benne feszélyezve magam – mintha hercegi énem magántulajdona volna.

Meglepett a közönség: mintha egy titkos szektához tartozók lennének – erre az idő folyamatában éreztem rá –, akik ebből kifolyólag pontosan tudják, milyen minőséget kapnak, mennyi benne a szorgalom, mennyi az Isten áldotta tehetség, nem lehet divatos mutatványozással, tetszetős hókuszpókuszokkal levenni őket a lábukról, de akik aztán képesek a varázslatért hálásak lenni, tiszta szívvel, ujjongva ünnepelni – mint később kiderült, az irodalomközönség, sajna, nem ilyen. Tetszetek még a zenekar körüli ceremóniák is, és hát persze a játszott zenék. Mintha történeteket hallanék, olyan történeteket, melyeket szavakkal nem lehet elmondani. Akkor még senkiről és semmiről nem tudtam semmit. Még a különösebb hangszerek nevét sem ismertem. Zenei könyveket kezdtem el olvasni, nagy zeneszerzők életéről szólókat, sokszor éjfélig kuporogtam kint, az egyébként hideg konyhában, hogy ne zavarjam a többiek álmát, az ott levő kis rádión meghallgassak egy koncertközvetítést. Valami hasonló történt velem, mint hat-hét évvel korábban, amikor szinte eszelősen belezuhantam az olvasásba. Mindent akartam, egyszerre. Hirtelen, addig nem is sejtve létezését, megnyílt előttem egy számomra semmiből keletkezett új világ.

Szerencsém volt, hogy így esett. A forradalom leverése után, harmadik koromban, úgy félév táján megtudtam: arra ítélték, hogy nem tanulhatok tovább. Az ellenforradalom alatt tanúsított kirívó magatartásom miatt. Ezt senki nem mondta a szemembe, kerülő úton jutottak el hozzám az iskola párttitkárának szavai: nem rúgnak ki, humánus okokból, ezt köszönjem meg, de ne is áldodjak róla, hogy bárhová is ajánlást kapok. Akkoriban a gimnáziumi ajánlás – vagy egyenesen nem ajánlás! – komolyan befolyásolta az akárhová való jelentkezés sikerességét. Az egészben az volt a legfurcsább, hogy nem emlékszem rá, miféle kirívó magatartást tanúsítottam volna: azt és annyit tettem, mint a többiek, sosem voltak vezérkedési hajlamaim. És tulajdonképpen semmi kirívó eset nem történt, véresre verés, felpofozás, személyek elleni erőszak. Levertük a falakról nagy vezéreink arcképeit, a keretből kiszakítva megtapostuk, a vécékagylóba dobálva lehugyoztuk, összetörtük a grafikailag is szörnykinézetű rákosista címereket, rugdaltuk a színes gipszdarabokat a folyosón... ja, és máglyára dobálva az udvaron elégettük a kötelezően tanított orosz nyelvkönyveket. Ennyi talán minden középiskolában megtörtént. Rövid ideig földhöz csapott ugyan a hír, de végül is meglepően higgadtan fogadtam. Kimosni sem próbáltam magam. Tudtam, azt fogják mondani, bizonyítsam be, hogy tévedtek: lépjek be az akkor alakult KISZ-be, a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe, hajtsam végre lelkesen a megkívánt bohóckodásokat. Semmi őrjöngés, habzó felháborodás, álmatlan éjszakák, önmagam előtti kimosakodások: úgy tűnt, ezeken kamasz koromban átestem. Egyik szentem szólalt meg bennem, csendesen, keserűséggel vigasztalón: „Az ember végül homokos, szomorú, vizes síkra ér, szét-néz merengve és okos fejével biccent, nem remél.” Hiba lett volna remélnem. Hogy nem rúgtak ki – mert mint kiderült, az országban sok helyütt sokakat eltávolítottak egyetemekről, középiskolákból –, azt valóban megköszönhetem a „szocialista humanizmusnak”, még egy érettségi papírral sem rendelkezve, átvágott torokkal találhattam volna magam. De így végül nem történt semmi: kizártak egy olyan

versenyből, melyen részt venni nem is kívántam igazán. Valaki, az akkori és ottani hatalomhoz dörgölődő márthatott be, talán csak a pofám nem tetszett neki. Sejtettem, hogy nem ez lesz az egyetlen eset az életemben.

De még valószínűbb, hogy nem volt személyes háttere a történeteknek. A Párt megszűnt a mindenféle iskolákban tevékenykedő titkárainak, hogy szűrjék át a „nem elkötelezett” diákok továbbtanulási ambícióit – nem kellett hozzá az „ellenforradalmi”, elég volt az „el nem kötelezett”. Érthető: a „Szocialista Hazáért” megfélelmeztetéssel kitüntetett szülőkkel rendelkezők felvételi vizsga nélkül juthattak be az egyetemekre, egyszerűen csak kellett a helyek a forradalmat vérbefojtó pufajkások fiainak. Verőlegények, vérbírák, sortüzelők, besúgók következő nemzedékének. Az úgynevezett rendszerváltás óta sokan és sokszor elsopánkodták már: jaj Istenem, miért ilyen ez a magyar értelmiség?! Mármint az a része, amelyik a saját maga általi felkentsége küldetéses tudatában, az internacionalizmus üdvöztetésének sulykolása után most épp posztmodern globalistává próbál civilizálni bennünket, mucsai magyarokat. Nekem van sejtésem, hogy miért.

Hogy okos fejemmel biccenteni tudtam, ebben bizonyosan szerepe volt az addigra belém ivódott zenének. Hogy addigra már egy teljesebb, tágabb és megcsonkíthatatlanul szabadabb világban éltem, az akkor épp vörösbe öltöztetett ocsmányon túli másban. Addigra már tudtam, hogy a primitív, hatalmi görcsökben fetrengő rendszerek feletti rendszerekben a legkisebb hangnak is oka és jelentősége van. Merengve biccentettem okos fejemmel, de drága, szerencsétlen sorsú költőmmel ellentétben, ha pianóban is, hangok, dallamok formájában létezett bennem az életremény. Zavaros, lázongó, akár önpusztításra is képes kamaszkorom óta lassan már építgetni kezdtem egy szellemi otthont. Már volt mit bezárnom az ember alatti ócskaságok előtt. A zene megemelte a magamról alkotott értékítéletet. Rávezetett: teremtett képességem van, hogy létrehozom a szépség olyan minőségét, mint az ég kékje vagy az erdők zöldje. Hogy a mindenféle átlátszó, főként politikának mondott handabandázások ellenére, valóban létezik valami, ami igenis összefűzhet a világon minden emberi lényt. Eleveneket és holtakat.

Mivel a főiskolai hallgatók is nagyrészt a kakasülőre jártak, hasonló korú lévén, egy idő után már jegy nélkül is beszlisszolhattam velük. Vagy csak hagytak beszlisszolni a jólelkű jegyszedő nénik. Az első szerző, aki iránt rajongás támadt fel bennem, Chopin volt. Minden akkordjába tetőtől talpig beleborzongtam. Akkori olvasatomban hozzám mint kezdő férfihoz beszélt: a kábító gyönyörök röppenéséről, a sosem gyógyuló, mélyen sebző csalódásokról, a hűség iránti sírni valóan halovány reményekről. Képes lettem volna az életemet is odaadni érte, hiszen utána már nincs is más tovább. Bartók, a téren először hallott zenéje ugyan semmilyen hatást nem tett rám, de gyanakodni kezdtem, hogy apámnak talán nincs igaza. Továbbra is bizonyos kiemelt figyelmet kapott, apám örökségéből fakadó, felemás figyelmet, de olyasféle elementáris hatással, mint Chopin, nem hatott rám – igaz, akkor még nem sok zenéjét hallottam. Egyszer aztán, talán már érettségi után is, nagy Bartók-hangversenyt rendeztek, bizonyára valamilyen évfordulós alkalomból. Zsúfolásig megtelt a ház, nemcsak közönséggel, de érezhetően zizegő feszültséggel

is. A földszinten nyomakodó tömegben felismertem néhány pofát az akkori, hivatásos valakik közül, meglepett, nem tudtam, hogy szinte kivonulás lesz azon az estén. Jegyet persze nem lehetett szerezni, kifejlesztett besurranós taktikámnak köszönhetően jutottam be. Sokadmagammal, besurranók, a kakasülő meredek lépcsőin kuporogtunk. A minden elhangzott opus után egyre forróbb hangulatú, tüntetésszámba menő tetszésnyilvánításokkal vastagodó estén, a szinte extatikus boldogsággal ünneplő, magam korabeli fiatalok közt megérett lelkem erre a zenére. Ott, akkor, Bartók lenyúlt a szívem olyan mélységébe, amiről magam sem tudtam, hogy van ilyen: lenyúlt szívem genetikai mélységű magyar gyökeréig. És akkor felvéstem nevét szentjeim sorába.

És még valami, már csupáncsak az érdekessége kedvéért: későbbi feleségem, aki lánykorában zongorázni tanult, egy neves, még külföldre is el-eljutó énekkarban énekelt – csak fiúnk születése után maradt el, nem a gyerek, a megszaprodott munka miatt –, szintén eljárt a Zeneakadémiára. Ő amolyan félprofiként, kishivatalnoki szülői háttérrel szintén a kakasülőre: mielőtt megismertük volna egymást, találkozniunk kellett. Egyeztettük az akkoriban lezajlott emlékezetesebb eseményeket: igen, még az is előfordulhatott, hogy szót váltottunk. Hogy aztán hat-nyolc évvel később, egészen más helyszínen és alkalmakkor valójában is megismerkedhettünk, a ritkán játékos kedvű Sors buffója, nyilván. Mindenesetre ez a találkozás végleg megmosolyogni valóvá tette azt a keserű, reménytelen, gyűlölettel és imádattal vegyes vágyat, amit hosszú évekig a Klauzál téri hangverseny alkalmával látott, balettcipőiben előguruló, kifestett kis majom után éreztem.

